

۱۰ شریں ثانی
۱۳۴۰

تورک تاریخ انجمنی

اون دردی سنه
نومر ۶ (۱۳)

مجموعی

عثمانلی ایمپراطورلغنده مسکوکات

سکزیجی ردر قوزجی عصر:

مؤرخ نعمیا ، کاتب چلبیدن خلاصه ایده رک دیورکه :

« وکلای همت پردازه ابتدا لازم اولان امر مهم، خزینه یه وسعت ورجال حربیه قوت کلنجیه دک سفر غائله سنی برطرف ایدوب تدریج ایله تنظیم بلاد و ترفیه عباده سعی ایلیوب رعایا فقراسندن ممکن مرتبه تکالیف طاقتکذاری تنزیل ایتمکله رعایت واستراحت ایله یه لطف جمیل بیورمقدر، ونه حال ایله ممکن اولورسه ، مال میریدن تداخل رفع اولنوب بلکه دولت علیه نک برسنه ک موجب و مصارفه کفایت ایده چک قدر مالی تدارک و موجود خزینه ایتدیرمکه ممکن مرتبه جد و جهد ایلیوب زواید اسرافاتی تدریجاً تقلیل و تنزیله بذل دقت ایتمکدر . زیرا برسنه ک مصرفی احاطه ایده چک قدر نفود خزینه حاضر بولمقده نیجه فائده واردر . و توفیر مالدیه فائده تامه مستقیم امنای و مقتصد دفتر دار لر استخدام ایتمکده در . » (جلد ۱ ، ص ۵۳) .

فی الحقیقه ، عثمانلی ایمپراطورلغنی ایلیک دورلرنده ، خزینه مسئله سنه بویوک براهمیت ویرلردی . کاتب چلبی ، خزینه یی دولت بنیه سنک معده سنه تشبیه ایدیور . مؤرخلر یمزک افاده سنه کوره ، عثمانلی تورکلرده خزینه مسئله سنه ایلیک اول اهمیت ویرنلر ، چاندارلی قارا خلیل ایله قارامانلی رستم در . (تواریخ آل عثمان) دیورکه : « وچنکم جندر لوقره خلیل و قره مانلی تورکلرستم ، بویکیسی اول زمانک اولولری وهم طالمری ایدی . دفتری و حسابی آنلر تألیف اتدیر . ایچیه یقوب خزینه ایتمک آنلردن قالدی ، (ص ۲۶) .

بودورده قوللانیلان پارا ، اورخان بکک سککلیدی . ۲۲۷ سنه سنده باصیلان بوسکلر کوموشدی ، وریع مثقال آغیرلغنده ایدی . کاه (آچقه عثمانی) ، کاهده ساده جه (عثمانی) نامیله یادایدیلیدی . بر آچقه ک سککلردن ماعدا ، ایکی وبش آچقه ک

سکه‌لرده باصدیریلشدی . غازی خونکار زماننده باقر سکه‌ده باصدیریلدی . سکه‌لرک اوزرنده حکمدارک اسمی ایله محل و تاریخ ضرب‌ده یازیلیدی . دولتک وارداتی مصارفاتندن فضله ایدی . علوفه ، یعنی آیلق ، یالکز پادشاه معینده کی یکچیجری ، سپاهی اوغللری ، سلحدار و علوفه‌جیلره سرای ارکانه ، علما و ساداته ویریلیدی . شهزاده‌لر ، وزرا ، امرا و دولت ارکانی کندیلرینه تخصیص اولونان خاص ، زمامت و تیمارلرک وارداتیه کچنیرلردی . کذا ، دولتک حقیقی قوتی تشکیل ایدن سپاهیلر ، ایالتلرده اوطوررلر ، تیمارلرینک عشریله معیشتلرینی تأمین ایدرلردی . دولت ارکانده ثروت مبدولدی . فضله واردات ، جامع ، عمارت ، مدرسه ، خان ، حمام و کاروانسرای کبی مؤسساته صرف اولونوردی . فتوحات آرتدیجه و مملکت وسعت کسب ایتدیجه ، ثروت‌ده اونستیده آرتاردی .

دولتک خزینتسی ، حرب مصارفنی تسویه‌یه کفایت ایدمک مقدارده ایدی . بودجه منظمیدی . هرظفر ، وارداتک آرتماسنی ، مغلوب دولتلرک خراج و ویرکی ویرمه‌سنی استلزام ایدردی . بوانتظام ، دولتک اداره‌سنده ، طنطنه و احتشام تراید ایدنجه‌یه قدر ، دوام ایتدی . فاتحک باباسی ، قوجه مرادغازی زماننده ، خزینتک وارداتی مصارفاتندن بک فضله ایدی .

مرادغازینک معاصرلرندن بیزانسی مؤرخ خالقوندیلیس دییورکه :

« پادشاهک روم ایلندن آلدینی خراج ۹۰۰۰۰۰۰ آلتوندی . بوخراچی ، تورکلردن دکل ، فقط کندی عرقندن اولمیان قوملردن آلیردی . کندی عرقندن اولانلرک خراج ویرمه‌لری قانون دکلدی . چونکه بونلر پادشاهله برابر سفیره کیدرلر ، سلاحلری و آتلیله پادشاهک اردوسنی تشکیل ایدرلردی . سلطان مرادک سلفلری مساعی قازانچک اونده برینی تورکلردن آمازلر ، باشقه عرقه منسوب اولانلردن آلیرلردی . شمدیکی پادشاه (ایکنجی مراد) اونلری‌ده قالدیرتدی . سفیرلرینه اونلرده اشتراک ایدر . مرعالر حاصلاتی‌ده خزینتیه تخصیص اولنور . بورالرک وارداتی پادشاهله اکبره ویریلیر . خراجدن ، روم ایلیدن و آناطولودن کلن وارداتدن ماعدا ، پادشاهه خیلی آت ، دوه ، قاطر و صیغرده ویریلیر . بو واردات‌ده ۳۰۰،۰۰۰ آلتونه بالغ اولور . پادشاهک بویوک وارداتی اجاره‌لردرکه ، مجموعی ۲۵۰،۰۰۰

آلتوندر . بوميانده، صحرالرده بولنان ، پادشاهه عائد قاطير، دوه و مركلرك وارداتى
 ۵۰,۰۰۰ آلتونه بالغ اولور . بو وارداتك مجموعندن ايديلن صرفيات ۲۰۰,۰۰۰
 آلتوندىن عبارتدر . يوقاريكى وارداتدن ماعدا، آليم وصايم و مروريه رسمى ، معدن
 اوجاقلرى حاصلاتى ، اسرا پنجكلرى مهم بركليره بالغ اولور . آلدېم معلوماته كوره
 يالكز مروريه رسمى ايله فنارلر حاصلاتى ۲۰۰,۰۰۰ آلتونه بالغ اوليورمش .
 پرنجندن و پادشاهك سراى رجانله و يرديكى وارداتندن ۲۰۰,۰۰۰ آلتونى چيقار رسم ،
 ينه يا گيلمش اولورم . چونكه آناطولوده و روم ايليده كى عائداتك قسم اعظمى واك
 ايليرى پادشاهكدر . بوندى باشقه، كرك كندى عرقندن و كرك اجنبي عرقته منسوب
 بكلر و قراللى طرفندن آلدېنى و يركيلرده ۱۰۰,۰۰۰ آلتونى كچر . بناء عليه پادشاهك
 سراينه و دولت خزينه سنه كيرن واردات درت مليون آلتونه بالغ اولور .
 خالقونديليسك ياپدېنى حسابك خلاصهسى شودر كه ، ايكنجى مراد زماننده
 دولتك وارداتى اون درت مليون و نديك دوقهسى ايدى . مصارفات ايسه ۲۰۰,۰۰۰
 آلتوندىن عبارتدى . خزينه ده ، حرب ايچين و علوفه ايچين دائما حاضر بارا
 بولونوردى .

(بيزانسك فتحى، توركلرك عادات و عنعناتنه كللى خلل كتيردى . زينت و دبدبه يه
 انهماك آرتدى . اوزمانه قدر تداول ايدن مسكوكات، كوموش و باقىردى . فاتح سلطان
 محمد ، آلتونده باصيردى . فاتحك آلتونى اون آچقه رايچنده ايدى . بر آچقه ،
 زمانمز مسكوكاتيله ، بش غروش قيمتنده ايدى . آچهلرك وزنى اون سنه ده برتزيل
 اولونوردى . (على بك ، فاتح زماننده آچقه نه ايدى ؟ تاريخ انجمنى مجموعسى ،
 نومرو ۴۹) . بونكله برابر ، دوقه و يافلورى آلتونى ده قوللايلىردى . بو آلتونلرده
 قيمتجه فاتحك آلتوننه مساويدى .

غنيمت مبدولى . اردويه ، اعتدال اوزره معامله ايديلير ، علوفه لرى اويولدم
 و يريليردى . نعيما دييوركه : « ارباب سيف التفات و اعزاز ايله بروجه اعتدال
 ممتاز اولدقلرنده بنای عزتلىرين باد فنادن صيانت ايچون اغور دين و دولتده جان
 و باش بذلى ايله خدمت ايدوب معركة غزا و مقاتله اعداده صدق درون ايله اقدام
 و اهتمام ايلرلر . مقتضای حميت ايله مهلكه موتدن دونموب داعيه غيرت ايله سيوف
 قاطمه دن يوز چويرمزلر .

طوائف مزبوریه عطا و بخشش ایله اکرام و نوازشده افراط اولوب دلخواهرینه مأمولری اوزره مساعده و سائره ترجیحده مبالغه اولنورسه ، عنف و رعوت میداننده ارخای عنان ایدوب سرانقیادلری قلاده تسخیردن خروج و مدخللری اولیان ابواب اموره ولوج ایتمکک باشلرلر » (جلد ۱ ، ص ۵۲) .

فی الحقیقه ، آنچه مسئلهسی یوزندن ایلك انتظامسزلق (ارباب سیف) ده کورولدی . ارباب سیف علوفه لرینی منتظماً آ لیورلردی . فقط فاتحک « اکرام و نوازشده افراط » ی اردونک انتظامنی بوزدی . قوجه مراد غازی نك و قاتیله ، اوچنجی دفعه جلوس ایتدیکی زمان ، پارا مسئلهسی الیم برحادثه نك حصوله سبب اولدی . (ادرنه) ده ، فاتحک جلوس مراسمنده بولونان طورسون بك دیورکه : « طایفه یکچیری یولک اوزرنده مسلح ایکی صف دوردیله . پادشاه مظفر آرالرینه کلدیکی کبی ، بعد ایثار دعای بندگانه ، پادشاهمزك ایلك سفری دره ، قولره احسان کرک دیدیلر . اگرچه پادشاهک فیض احسانی عالی غرق نم ایتشدی . خصوصاً قوللرینه انعام ایتمک ضمیر منیرنده مرکوز ایدی ، آما یولسزلق اوزره یول اوزرنده طوبوب بصورت نامتوقعله توقع ایتدکلری خاطر عاطرینه خوش کلیموب قپو اولماسنه حواله ایتدی . سعادتله نزول بیوردینی کی دیوان اولدی ، امر ایتدی ، بیا باشلرین کتیروب بوادبسزلک سزک قصور عقلکنزدندر دیوب باصدرب یوزرچوماغ اوردی ، و عزل ایدوب قپودن سوردی ، و بوسیاستله مهابت پادشاه اول طایفه ناخایفه نك قبلرنده مقرر اولوب سلطنتی انقضاسنه دکن طریقه ابدن خارج قدم باصمادلر » (تاریخ ابوالفتح ، ص ۳۵) .

فاتحک « سلطنتی انقضاسی » ندن سوکرا ، « یوزر چوماغ » ک آجیسی پک چابوق کچدی . ده دوغروسی ، یکچیری طایفه سنه چوماق و وراجق جسارتده پادشاه کلدی . اوتاریخندن اعتبار آده ، یکچیریلرک آرزوسی ، پادشاهک ده ، وزراسنک ده عزملرینه غالب کلدی .

اوتومی عصر :

ایکنجی بایزید زماننده ، استانبولده مدهش برزلزه اولدی (۹۱۴) . بوسارصینتی ، سربیک او عصره قدر دوام ایدوب کلن عادت و عنعنلرینی ده یوزدی . سربیده اسراف

اولمزدی. پادشاہلر کوموش و آلتون قابلرده یمک یمزلردی. فاتحک تکمیل سرای طاقی ۷۲۶ کشیدن عبارتدی. بر آیلق سرای مصرفی ۲۱۶،۰۱۱، مطبوح عامره مصرفی ده ۱۳۵،۳۶۳ آچہ ایدی. (بلوک اشکجیان) بیله بونفوسه و بومصرفه داخلدی. اوغلو بایزید زماننده عادات دیکشدی (۹۱۴). « سلاطین عثمانیان آلتون و کوموش او آنی ایچنده طعام ایتک اولابوسنده واقع اولدی. عامه حکما پادشاہ ملک آرا حضرتلرینه اقدام و ابرام ایتکین تجره و طابہلری و سخن و سینیلری و تبتی و لکن و ابریق و سائر بوکا بگزر شیلری زرو سیمدن ایشلدیلر» (صولاقراده).

پادشاہ اوصیراده (طربزون) ده ایدی. دنوشنده، سرایده هریشی حاضر بولدی. بو قابلرله پیشه یمکدن اوچ کون فقرايه وضعفایه ضیاقتلر ویرلدی. بایزید، اوندن سوکرا، آلتون قابلرله یمک یمکه باشلادی.

بو احتشام، وزرایده سرایت ایتدی. احتشام آرتدجه پارایه لزوم کورولدی، پارایه لزوم کورولدجهده، مشروع قازانجک کله دیکي زمانلر، ارتشا، ظلم و ارتکاب توالی ایتکه باشلادی.

یاوز سلطان سلیم: « آلتون ایله طولدردیغ انبارلری هرکیم آچہ ایله املایده بیلورسه کندی مہری ایله تمہیرایلسون، والاخزینہ هایون ہم مہرم ایله مہرلنسون دیو وصیت ایتشدی. اندرون خزینہ سنک آلآن یاوزک مہریله مہرلندیکی دوغرو ایسهده، ایلک استقراض یابانده، ینہ یاوز سلطان سلیم اولدی. دردنجی مراد دوری رجانندن قوچی بک دیورکه:

« مرحوم و مغفورله سلطان سلیم خان حضرتلری حلب و شام و مصر قاہرہ یی فتح ایتدکلرندہ اثنای سفردہ اطراف و اکنافدن خزینہ یتشمیوب بر مقدار مضایقہ اولدقدہ مالی اولان کسنہ بر بازرکاندن آلتش بیک سکه حسنه استقراض ایدوب آنکله دفع مضایقہ ایلوب بعدہ اطراف ممالکدن مال و خزینہ کلدکده دین مرقومک اداسیچون بازرکانی دعوت ایدوب آلتش بیک فلوری بی دفعه تسلیم، ایتشدی. بونکله برابر، بو استقراضده عارضیدی. دولتک خزینہ سی آچہ ایله دولو ایدی. سلطان سلیم، جلوس ایتدیکی زمان قپو خلقنی ترقیلرہ و انعاملرہ غرق ایلمشدی.

صولاقراده دیورکه: « قپو خلقنه قانون عثمانی قاعده سنجه انعام عام ایدوب

ترقیلر عنایت ایلدیلر، ویکینچری اوچاغنه نظر التفاتلری اولمغله جمله دن اول - چونکه اول تاریخده آلتون آلتمش آقچه و آرسلانلی اوتوز بش آقچه کچر ایدی - بومنوال اوزره اوچر بیک آقچه حسابی اوزره جمله نفراته الیشر آلتون بخشش و یروب الی هذه الان اول قانون اجرا اولتمقده در » (ص ۳۴۶) .

سلطان سلیم بوانعامنی ، شاه اسماعیل صفوی اوزرینه یورویه جکی زمانده ابدال ایتمکدن کری دورمادی (۹۲۰) . « روم ایلی و آناطولی سپاهی لرینگ و عامه زعما و تیمارلری بیک عثمانیده الی عثمانی حسابی اوزره زیاده ایدوب احسان و ترقی ایله بهره مندو بر مراد ایلدیلر ، (صولاقزاده ، ص ۳۶۱) .

بوراده ، (عثمانی) دن مقصد ، آقچه ایدی . یاوز سلطان سلیم ، ظفرک خزینه ایله ممکن اولایله جکنه قاعدی . برکون ، وزیرا عظمی پیری پاشایی چاغیردی ، و صورتی :

— خزینه احوالی نیجه ممکندر ؟

پیری پاشا جواباً :

— پادشاهم قننی خزینه دن سؤال بیوررسکنز؟ دیدی . سلطان سلیم شاشیردی :

— خزینه ایکی میدر ؟

پیری پاشا شو جوابی ویردی :

— بلی پادشاهم . خزینه ایکی و بلکه اوچ و درتدر . بری پادشاهک ایچ خزینه سیدرکه ، آندن آقچه طشره چیقماق محالدر ، آنی خزینه دار باشی و خزینه کتخدا سی حفظ ایلر . اول آنجق پادشاهک فرمانیله صرفه مخصوصدر ، الله صاقلیه که قول مواجی آندن چیقماق محتاج اوله و دیگرى وزرا یاننده اولان خزینه در ، دیوانخانه ده طور ، طشره ده در ، و بری دخی یدی قله ده در ، بونلرک ایکی سنه فرمان شاهانه لرله وزیر اعظم قوللری ناظر لردر ، و بر خزینه دخی رعایادر ، بونلرک قنغینس مراد بیوررسکنز ؟

رعایادن مقصد ، تبعه ایدی . عثمانلی اداره سنده تبعه ، دولتک الک مهم واردات منبعی ، اک بویوک ثروتیدی . کاتب چلبی دیورکه : « رعایا مقهور و منکسر اولوب کار و کسبدن قالدقده بوتدارک میسر اولماز . اول اجلدن سلاطین سلف رعایایی ظلمه دن حمایه و عدل و تطیبده اهتمام تام ایدر لر ایدی . عدل دن عدول ایلیوب ظالمه

بوز ویرمز لر ایدی . ممالک محروسہ قریہ لرندن بری خراب اولدیغنه رضالری یوغیدی . مرحوم سلطان سلیمان خان دارالسلطنۃ العلیہ یعنی شہر قسطنطنیہ نك تمام معسور اولسن مراد ایدوب ممالک محروسہ ده واقع قصبات وقرادن برین قالدیروب کتورمکی تجویز ایلیوب ورعایادن بری زراعت وحرارشدن قالوب کلوب شہر ده اولسنی روا کورمیوب بلغراد قلعه سنی فتح ایتدکده اول دیارک کفارینی سوروب یدی قله سمترینه اسکان ایلتش ایدی .

فی الحقیقه ، سلیمان قانونی دوری ، خلقک ودولتک اک زنکین بولوندی فی بردوردی . آناتولودن استانبوله کلوب یرلشمک ایستہ نلره مساعدہ ایدلزدی . حتی خلق ایچین « چفت بوزان » رسمی بیله قونولمشدی . ہر ایالت خلقنک چفتی وچوبوغی باشنده زراعت وحرارثله مشغول اولماسنه دقت ایدیلیردی . چونکہ خزینہ نك انتظامی آنجق بوصورتله تأمین ایدیلہ بیلیردی . بودورده ، ثروتله برابر علمه ومعرفتہ ده انہماک زیادہ ایدی . عثمانلی ایمراطورلنی جہانک اک معظم دولتی دی . استانبول ، علم ومعرفت اربابنک مقریدی . فاتح زمانندن اعتباراً شرقک بوتون صنعت وحرقت اہلی استانبوله دولمشدی . وزرا واکابر ، معرفتہ حرمت ایدرلردی . مؤرخ عالی (مناقب ہنروران) ده دیورکہ : « ہر قلمک خطوط خوش رقتہ کلی رواج ، خصوصاً میر علی ومشہدی قطعہ لرینہ تملکہ نکتہ سنجان عالمہ ابتہاج مقرر اولمشدی . حتی میرعلینک ہر بر دویت ایکی قطعہ سی اول اثنالردہ یوزفلوری بہ صائق اولدنی مالا کلام ہزار ابرام وتضرع واهتماملہ آلتق پای تحت علیہ ده وقوع بولمشدی . »

وزرا وامرا غایت زنکیندی . ہر کس علوفہ لرینی منتظماً آلیر ، حتی کندیسینہ ثروتہ ده تأمین ایدہ بیلیردی . صدراعظم رستم پاشا ، کندی نامنہ وزوجہ سی مہرماہ سلطان نامنہ ، کندی مانندن متعدد جامعہ لر یاپدیردی ، وفاتندہ ینہ اوج یوز بیک کیسہ دن زیادہ مخلقاتی ظہور ایتدی . قلیچ علی پاشانک وفاتندہ ، ظہور ایدن ثروتی بش یوزبیک آتوہ بالغدی .

سلطان سلیمان دوری وزراسندن لطفی پاشانک ، یالکز دائرہ سی مصارفی ، سنہ ده ایکی بیک کیسہ ایدی . لطفی پاشا (آصفنامہ) سندہ دیورکہ :

« او ان صدر آتمده یکر می یوک آچہک خاصلم اولدیغندن اون یوکی دائرم مصارفنه کفایت ایدوب بش یوکی تصدق اولنور، وبش یوکی خزینہمدہ قالیرایدی. مصر و الیسی ابراهیم پاشا، استانبولہ کلدیکی زمان، مراد ثالثہ تقدیم ایتدیکی ہدیہلر یکر می کرہ یوز بیک آلتون قیمتندہ ایدی. قبودان غازی خیر لدین پاشانک ہدیہلری ایسہ ہبسنہ فائقدی : اوزر لرندہ برر پستال چوخہ ایلہ ایکیک اسیر، وکذلک اوموز لرندہ برر کیسہ آچہ ایلہ ایکیوز غلام، واللرندہ کموش تبسی ایچندہ اطلس کیسہلر ایلہ بیکر آلتونی حامل دفعہ یوز غلام، وینہ اللرندہ آلتون تبسیلر ایچندہ اینجو و مرجان تسبیحلر و کردانقلر و آلتون قدحلر و سائر اشیا ی نفیسہ یی حامل ایکیوز جاریہ تقدیم ایدلشدی .

پارا مسئلہسی ایچین ایلک وقعہ فاتحک جلوسندہ حادث اولدوغی کبی، ایکنجی عربدہدہ ایکنجی سلیمک جلوسندہ قوپدی . حادثہ یہ سبب، جلوس بخششی ایدی. اردو، قانونینک و فاتی آنجق (بلغراد) دہ خبر آلدی . یکی پادشاہ، سلطان سلیم (بلغراد) ہ قوشدی . فقط اردویہ جلوس بخششی ویرہ بیلہ جک قدر پارا تدارکی امکانسزدی . برکون اول، مرحوم پادشاہ ایچین کوز یاشلری دوکن قابو خلقی، سلطنتدن یکی بر شخصیتک استفادہ ایدہ جکنی کورر کورمز، کندیلری دہ منفعتلری تامین ایتک ایستہ دیلر . حتی منفعتلریہ اشتراک ایدہ جکلری ایچین، سلطان سلیم ایلہ برابر کلن، معنی خلقنی بیلہ ایستہ مہ دیلر :

— سلطان سلیم خان ایلہ معاً کلن بی ادب طائفہ ایچمزدہ دور مسونلر . یوخسہ ایت کبی قیلج قویوب قیرارز .
دیہ باغیر دیلر .

نہایت جلوس بخششی داغیلدی . بولوک خلقنہ بیگر، یکیکچریلر دہ ایکیشر بیک آچہ ویرلدی . قول طائفہسی اعتراض ایتدی :
— قانونمز اوچر بیکدر . بیک آچہ دخی سفر انعامی مقرردر .
بونلرہ شو جوابی ویردیلر :

— خزینہ تمام کتورلدی . ینہ باقیلریمز کریدہ در .
اورتالق برآز سکونت بولدی . آلان آلدی، آلمایانلر ککی دہ استانبولہ قالدی .
ایکنجی سلیم (استانبول) دہ دوندی، اردو (ادرنہ) قاپیسندن شہرہ کیردی .

یکچیری صفلی آراسندہ بر آزغینلق باشلادی . آلائی ، شہزادہ باشندہ ، (اسکی اوطہلر)ک اوکنده بردنبرہ دوردی . بودوروش ، تام بر ساعت سوردی . کندیلرینہ صورولدی :

— ندر اصلی ، یوروک ، یولداشدر .

جواب اولدن حاضرلانمشدی :

— قتلان اوتلق آرابہسی وار .

آلابہ اوتلق آرابہسی فلان قاتیلدینی یوقدی ؛ قاپوخلقنک مرضی آشکاردی :

پارا .

بردنبرہ بر فوران باشلادی . وزیرلر تحقیر ایدیلدی . آتلرندن دوشورولدی .

تفنک قونداقلریلہ زدہ لندی . نہایت صوقوللو محمد پاشا آرایہ کیردی :

— لطف ایلک یولداشدر !

دیددی . یکچیری آغاسی بیلہ :

— های مدد یولداشدر . بکا قیدیکز . نیچون بویلہ ایدرسز ؛ لطف ایدوب

احسان ایدک .

دیدیکی زمان ، یکچیریلردن شو جوابی آلدی :

— سن بزہ کرچہ سفر یولندہ سکری پکسمادلریدیردک ، آما پادشاہ جدیدہ

ومحمد پاشایہ خزینہ آرتیرمق ایسترسن . اولماز . بلکہ سن دہ قورتولمازسن ، قتلان

کورہسن .

خاصکی حمامنک اوکنده برواویلا دہاقویددی . یکچیریلر وزیرایہ هجوم ایتدیلر ،

آتلرندن ایندیردیلر ، پادشاہک حضورینہ کلدیلر ، سلطان سلیمہ خطاباً :

— کیر . اسکی قانونی ویر ، مورہ !

دیہہ باغرشیمایہ باشلادیلر . آراناوودلقدن آلینان بودوشیرمہلر ، تورکچہ بیلمز

زوربالردی . صوقوللو محمد پاشا توسط ایتدی :

— شوکتلو خنکارم . بونلر مبارک لسان شریفکزدن ویرکولرین ایشتمینجہ

متسلی اولمازلر ، عنایت ایلک ، فتنہ دفع اولسون ، بیورک .

دیددی . سلطان سلیم راضی اولدی :

— ایچلرندہ تورکچہ بیلور وار ایسہ کلسون ، سویلیہم .

دیدي . تورکلکی محافظه ایچین قوللانیلان بو قابو «خلقى» آراسنده تورکجه بیلمیندرده واردی . دیوشیرمه لر ، پادشاهی ، پارا آلمادجه ، سراینه صوقمامابه عزم ایتمشردی . حتی ایچلرندن بر چوغی سرای قاپلرینی بیله طوتمشردی . پادشاهی آياصوفیا میداننده بکله تیورلردی . نهایت سلطان سلیم :

— جمله بخشش و ترقیلری ویرلسون ، مقبولدر .

دیدي ، سرای قاپسی ینه آچیلما دی . ایچریده کیلر :

— خیر ، اولماز . بز ایشتمدک .

دیورلردی . نهایت اونلرده پارالریخی آدیلر . سلطان سلیم آنجق ایکندی به دوغرو سراینه کیره بیلدی .

پارا مسئلهسی مهمدی . وزرانک ثروتی واردی ، هدیه لری بیکراندی . فقط دولت خزینه سیله شخصی ثروتلر آری آری شیلردی . خزینه ، علوفه نی ویره بیله جک و صیزیلتی به میدان ویرلیه جک بر درجه ده دولو اولق لازمدی .

بو دور ، قانونینک جلوسنه قدر کچن منتظم ، اقتصادی واداری دور دکلدی . دولتک ایرادینه یکی اورتاقلر ظهور ایتمشدی . سرایه اجنبی نفوذی کیرمشدی . پادشاهه ده ، خزینه سنه ده قادینلر حاکمدی .

اولجه آچه ، بردرهم کوموشدی . شمدی بردرهم کوموشدن بش آچه کسلوردی . مسکوکات اصول و نظامنه موافق دکلدی . بونک ایچین محلی قاضیلره کوندربیلن حکملرکده حکمی یوقدی .

استانبولده سکه لی آلتون بوزیکرمی آچه ، غروش سکسان آچه ، شاهی سکنز آچه ایدی .

۹۸۹ ده فیلوری آلتونی ایله غروشک قیمتی آرتدی . صوگرا اسکوب ، استانبول و دیاربکر قاضیلرینه یازیلان بر حکمده شو مطالعه بیان ایدلدی .

اسکوب قاضیسنه حکم که حالیا اسکوب ضربخانه سنک صاحب عیاری ضربخانه سندن سده سادتمه کلان آلتون واقچه نک اکثری قلب چتماغله صاحب عیاری سده سادتمه کله سی لازم اولقین واریحاق بالذات ضربخانه به واروب علی الفقه صاحب عیار قطع آدوک التون واقچه دن بر مقدارخی نمونه ایچون اله کتوروب مزبوری حبسه چاوشمه قوشوب معجلاً سده سادتمه کوندره سن . صفر ۹۷۲

استانبول قاضىسەنە حەكم كە ھالا ممالك محروسەدە خەسۇسا استانبول دە قزىل و قرقق اچە غايت كثرت اوزرە اولوب و خلق مايندە قرقق اچە كچمكە يھودا و بمضلىرى اچە قرققاغى عادت ايدىتوب خزائە عامرەمە داسى اولمقوله اچە داخل اولماقدن خالى اولماغىن قرقق و قزىل اچە خلق مايندەن رفع اولتوب من بەد كچمامسن امر ايدوب بيوردوم كە وصول بولدقەدە نىيە وندا ائدورەسكە من بەد قرقق و قزىل اچە كسەنە المايوب خلق مايندە كچمە . قزىل اچەسى اولانلر بو مقوله اچەلرين انتخاب ايدوب دريايە دوكلر و قرقق اچەسى اولانلر داخى اچەلرين ضرىخانەدە قال ائدروب تكرر كسدورەلر ويا غير لوازملرينە صرف ايدوب خلق اراسنە چقارمەلر بەدالتنىيە كاهى بالذات يوقليوب ونايىلر و كە نىيە ايدوب ھر كيمك ائدە قزىل ويا قرقق اچە بولتورسە سبھ اولندە قنصكرە قرقق بولنان اچە، مېرى ايچون كرفت ائدروب كيمك ائدە بولتورسە صوباشيە جريمەسن ائدورەسن وھر آلتى آيدە بر بو خەسۇسى يوقليوب بو امر شريفملە عامل اولدىكى عرض ايليوب بو مقولەلر ك جريمەسن سوباشيلر معرفتكە ائدروب بو بھانە ابلە صوباشيلرە وغيره معرفتك اولمادين قزىل و قرقق اچە بولوندىنى ثابت اولدين كسەنەك اچەسن ائدريمەسن (۱) بو بۇدە دايمامقيد اولوب اھالدين حذر ايدەسن (چاوش باشنە تسليم اولدى) فى ۱۳ محرم ۹۸۰

ديارىكر بكر بكيسنە ودفتردارينە حەكم كە سابقا بكر بكي اولان حسن دام اقبالە ابلە سنكە دفتردارسن مكتوب كوندروب امد ضرىخانەسندە بغداد عيارندە شامى وپارە كسىلمك فرمان اولتورسە ارساليە و ق ل مواجبنە كللى مساعده اولوب خواص هايونمە مخصوص اولان رعايايە داخى عھدەلرندە اموال خاصەنك اداسندە وسمت حاصل اولوب ميرىە متملق مھمانە انفع ايدوكن بلدرمشسن . امدى سليبى ناميلە اشتھار بولمق ايچون شامى عيارندە پاك و بر قراط كران اولمق و من بەد سليبى ديوكسىلمك امر ايدوب بيوردومكە وصول بولدقەدە فى الواقع امد ضرىخانەسندە بغداد عيارندە سليبى وپارە كسىلمك ارساليە و قول مواجبنە و خواص هايون رعاياسنە نھى اولتورسە سليبى ايچون بغداد عيارندە صافى و بر قراط زيادە سليبى كسدروب سليبى نامندە اولانك عيارى پاك اولمق بابندە سى و اھتمام ايليوب كم عيار اولمقدن حذر ايليسن و من بەد سليبى ناميلە اشتھار بولتوروب شامى نامن رفع ايدوب يساغ ايليسن (دعاچى اوغلى احمد چاوش و بولدى) فى ۲۲ ذا ۹۸۰

مسكوكاتك قيمتى تبدل ايتھمى استانبول دە و ولايتلرندە كثرتلە واقع اولوردى . مسكوكات رايحنگ تبدل ايتھسەنە باشليجە سبب، يھوديلردى . ايكنجى بايزيد دورندن صوكرا، توركيايە التجا ايدن يھوديلر ك ايلك ايشلىرى كنديلرينى حمايە ايدن توركلكر ك ثروت منبعلرنى آللرينە كچيرمك اولدى . اردونك اطاعت و انضباطى پارا ابلە تامين ايديلە بيليردى . پارا، يھودى آلينە كچنجە، دكل يالكز كندى شكلى ، دولتك ادارە

(۱) اون سنە صوكرا ائزەدەدە عين حال وقوعە كلىش، طوبلانان پارەلر يوز درھمى درتيزوز اللى اچە حاسيلە كسدريپلر ك ساخبلرينە اعادە اولونمىشى . ۱ رجب ۹۹۰

وانضباط شکلنی بیله دکیشدیردی. برقاچ یهودینک مسکوکاتدن چالماسی و ثروت یاپماسی یوزندن عصرلرجه تورک و مسلمان قانی دوکولدی .

سلیمان قانونی زماننده یاسف ناسی نك سرايه انتسابيله باشلایان یهودی نفوذی ، ایکنجی سلیم زماننده کیتدکجه آرتدی . تجارت ، صنایع ، کومروک و التزام ایشلری یهودیلرک اَلینه کچدی .

سلیمان قانونیدن (فرنک بکی) و سلیم ثانیدن (نقشه بکی) عنوانی آلان یعنی (ناقسوس دو قه سی) نصب اولونان یاسف ناسی ، نفوذینی اودرجه ایلری یه کوتوردی که، کندی ادارمسنه ویریلن آطه لرده کی مسلمانلری بیله اورادن چیقارمايه موفق اولدی . حتی سلیم ثانی پیاله پاشا یازدینی بر حکمده :

« نقشا جزیره لرنده کفره آراسنده بلوک خلقندن وغیرندن بعض کسنه لر حالیا اوره یوب تمکن ایدوب آنده اولان رعایایي دائماً تمجیز ایدوب فساد و شناعتنن خالی اولمادقلری مقدما اعلام اولندقده آنوک کبی مسلمانلردن جماعت کثیره ایله مسجد اولمایوب کفره آراسنه واروب توطن ایدوب فساد اوزره اولنلرین رفع » اولونمالرینی امر ایتدی . یهودیلر ، تورکیه طوپراغنک فیضيله یاشارلر ، تورکک حیات منبعلرینی کیسه لرینه تحویل ایتمکه اوغرا شیرلردی . یهودیلرک بومسلکری ، تورکیانک شفقت و عاطفته قبول ایدلکلری کوندن اعتباراً باشلامش ، و اوکوندن اعتباراً ده تورکلر آراسنده یهودی دشمنلکی تولید ایله مشدی .

ایکنجی یازید زماننده استانبولده روملرده واردی ؛ فقط قارغشلق چیقار . چیقماز ایلك اول یاغما ایدیلن ، یهودی اولری اولدی (صولاقراده ، ص ۲۶۹) . تورکلرده یهودی دشمنلکی حاصل اولماسی طبیعیدی . یاسف ناسی مملکتک هر شعبه سنه ، سرایده کی نفوذندن بالاستفاده ، کدی عرقداشیرینی یرلشدیر یوروردی . حتی لهستانه تورکیه بیننده کی پالمومی تجارتی اله ایتدی ، افلاق و بغدادنده شراب تجارتی نفسنه مخصوص اولارق انحصار آلتنه آلمق ایچینه استانبوله طیب داویدی کوندردی . یاسف ناسی ، تورکیانک مهم تجارت منبعلرینی آووجی ایچنه آلمقله مشغول ایکن ، استانبول یهودیلری ده آچقلری قیربارق مسکوکاتک بوزولماسنه سببیت ویر یورلردی .

اوچنجی مراد زماننده یهودی اللرندن کچن قرقق آچقلرک پک چوق

مضر تتری کورولدی. ایکنجی سلیم زمانندہ بیلہ، بومستلہ هر طرچہ آکل شیلمشدی. سلطان سلیمک استانبول قاضینہ کوندرمش اولدینی برحکمدہ شو سطرلرواردی: استانبول قاضینہ حکم کہ عموماً عمالک محروسمدہ ماتقدمدن فلوری التمش اچہ وغروش قرقر اچہدہ ایکن حالا التون وغروش زیادہیہ چمغاغلہ معاملہ اخوانہ کلنی اختلال کلدوک ایلام اولنغین زیادہیہ رخست ویرلیوب ماتقدمدن شامل اولندوخی اوزرہ فلوری کرو التمش اچہ وغروش قرقر اچہ (۱) التماس امر ایدوب بیوردم کہ وصول بولدقده وبوبایدہ کرکی کئی مقید اولوب اولا اوج کون محکم تنبیہ وندا اندروب اگر فلوری واکر غروشدر ماتقدمدن رایج اولدینی اوزرہ التوب تعین اولناندن بر اچہ زیادہ ایلمہ معاملہ اتمیلر دیو تاکید ایلمہ سن وبو خصوصہ دایما مقید اولوب خفیة وعلانیة یوقلابوب شویلمہ کہ تنبیہ ایلمہ متنبہ اولمایوب تعین اولناندن بر اچہ زیادہ ایلمہ معاملہ ایلدوکری ظاهر اولا، انک کیلرہ مجال ویرلیوب محکم ومنها سیاست اولنوب حقلرندن کلنمک مقرردر. اکاکوره مقید اولالار (استانبول صوباشیسی عمر چاوشہ ورلدی) فی ۲۸ ذ ۹۸۹

بو حکم موجبنجہ، قزل اچہسی اولانلر بونلری دکره آتاجقار، قرقق آچہسی اولانلر ضربخانہده قال ایتدیروب تکرار کسدیره جکلردی. بوندن صوکرا، کیلمک النده قزل ویا قرقق آچہ بولونورسہ، صوباشی طرفندن جزای تقدیمی آلنہ حق وبو کیفیت آلتی آیدہ بریوقلانہ جقدی .

بوصیق آتجق برمدت دوام آیدہ بیلدی . اوچنجی مراد زمانندہ تکرار و استانبولده قرقق وقرل اچہ یوروپوب و آلتون التمش غروش قرقق آچہیہ ، کچمکه باشلادی . اوچنجی مراد، بومستلہیہ مانع اولماسی ایچین ، استانبول قاضینہ حکم کوندردی . بدستان ، سراجخانہ ، بیت پازاری ، آت پازاری وسائر یرلرده کی اهل حرف کتخداری برر برر چاغیرلدی . « من بعد التمش وغروشی قرقرہ آلوب یوروب قرقق وخرده اچهلری ، ضربخانہیہ تسلیم آیدہ رک یرینہ صحیح الھیار پارا آلالمیری امر ایلدی :

استانبول قاضینہ حکم کہ استانبولده قرقق وقزیرل اچہ یوروپوب والتون التمش وغروش قرقر اچہیہ (۲) کچوب زیادہ ویرلیہ دیویساغ وندا وتنبیہ اولنش ایکن کیرو متنبہ اولیوب قرقق وقزیرل اچهل ایلمہ التون وغروش زیادہ کچدوک استماع اولندی . امید بوبایدہ مقدما صادر (۱) کفہدہ آلتون اوچیوز جدید کفوی اچہ ایدی . مهمہ دقتی ۲۹ ، ص ۱۶۴ - بر زمان صوکرا آتی یوز اچہیہ قدر چیتمشدی (۹۸۶) .

(۲) استانبولده سکلو آلتون یوز بیکری اچہ، غروش سکسان اچہ، شامی سکر اچہ ایدی (۹۹۷) . دقتی ۶۶ ، ص ۲۵ - ۱۰۰۰ سنسنده غروش بخش اچہ ایدی، مهمہ دقتی ۶۹

اولان فرمان هایونم کا کان مقرر در... وارد وقده بو باده بالذات مقید اولوب بزاستان وسراج خانه وکله بازاری وات بازاری وسایر اهل حرف کتخدالینی کتوردوب تنیه ایلیه سن. من بعد التون التشر وغروش قرقره الوب ویروب وقزیل وقرتی وخزده اچهلرنی داخی یقماقدن خوف ایتمیوب کتوروب بریره جمع ایدوب ضرب خانیه کوندریله که اچهلرین صحیح العیار کیلوب صاحبزینه تسلیم اوله . فی ۲۴ ن ۹۹۰

*
استانبول قاضینسه حکم که درگاه معلم چاوشلرندن ضربخانه امینی اولان دارنده نسییه حکم که محروسه استانبولده واقع اولان سیم کش طایفه سی رکاب هایونمه رقمه صونوب ماقدمدن اکی کارخانه لری اولوب بریسی خاصه سیم کشلره وبریسی رنجبر طایفه سنه مخصوصدر (۱) (ومعابد اولوب) فتح خانقایدن برو ضربخانه ناظری کوروب کوزدوب پلک ویرار حرف اشلنورکن حالا سیم چی باشی طرفندن عرض حال صونلوب سیم کشلرک عالندن خبردار دکل ایکن کندوی اوزرلینه ناظر تمین ایدوب و یوز درهم کشدن اون درهم اچقه کم تکلیف آتکل اولیکلان عادت وقانونه مغایر محلرده مخفی یرلرده قلب ویرامز التون وکوش اشلتمکه باشلیوب وقسطنطین نام ذمی کندویه شریک ایدوب کارخانه نک بریسن اکا تمین ایلیوب رنجبر طایفه سنه کلی تمدی وظلم ایدرل دیو ایلدی سابق اوزره ضربخانه عاصره ناظرلری کارخانه لینه کرو ناظر اولوب سیمچی باشی دخل وتعرض ایتمیوب وکش یساقیسندن غیره کسه کش والتون نهرین قال الیمک باینده عنایت ایله دکلری اجلدن برقرار سابق ضربخانه عاصرم نام ناظری سیم کشلری اوزرنده ناظر اولدین امر ایدوب بیوردوم که... بو باده بالذات مقید اولوب سنکه ضربخانه ناظری سن عادت قدیمه اوزرینه سیم کش طایفه سنک اوزرلینه ناظر اولوب معین کارخانه لردن غیره مخفی یرلرده یرامز وقلب التون وکوش اشلتمدیرمیوب وکوش یساقیلرندن غیره کسته التون وکوش قال اندرمیوب من بعد کتخاجی باشی طرفندن نظارت خدمته متعلق اولان خصوصلرده بر فردی دخل اندرمیه سن (نسییه چاوشه ویرلدی) فی ن ۹۹۰

استانبول قاضینسه حکم که ارض روم وآمد بغداد و حلب جانبلرندن محروسه استانبوله شاهی کلوب وزنده اسکک وکم عیار وقلب اولدوغی اعلان اولنغانین کم عیار وقلب اولان شاهیلر گرفت اولاسن امر ایدوب بیوردوم که وارد وقده بو باده کرکی کبی مقید اولوب انوک کبی اسکک وکم عیار وقلب اولان شاهیلری اسرام اوزره کش ارایجسنه گرفت اندرمه سن. فلما بو بیانه ایله کم عیار وقلب اولیوب صحیح العیار ووزنده تمام اولان شاهیلری اخذ و جلب سبی ایله گرفت اندرمکدن حذر ایده سن . فی ۱۳ محرم ۹۹۱ (۲)

(۱) بودرت سیم کش خانه ده ایشله بن عمله نک مقداری بکرمی بی تجاوز ایتزدی. التون وکوش اسراف اولماق ایچون عمی چراقلر قوللانلازدی. مهمه دقتری ۶۸

(۲) یوز درهم کومشدن بشیوز اچقه کسملک قانون پادشاهی ایکن یوز درهم ایکی بیک ریوف اچقه اولوب هیچ بردرلو عمله برامیوب کیدرک کومشک درمی اون ایکشر اچقه ساتیلوب النغه باشلدی. وغروش قدیمدن قرق اچقه ایکن سکان اچقه التون ویرلور اولدی. التون النش اچقدن یوز بکرمی اچقه جیقوب وبوکه کوره جله ترخلر تجار پیننده ایکی بهایه اعتبار

ضربخانہ امینی نسیمی چاوشہ حکم کہ حالا محروسۂ استانبولدن اوستہ بقایہ قبا اچہ کچوب کتمکله استانبولده قبا اچہ بولنیوب مضایقہ اولدوغی اعلان اولندی. امدی قبا اچہ کی وزنی درتیوز یتیم ودرتیوز سکسان اچہ اولور اوتہ بقایہ کچوب کتدوکنہ اصلا رضای ماہیوم یوقدر. بیوردوم کہ ... وصول بولدقده داہما بصیرت اوزرہ اولوب من بعد وجہ مشروح اوزرہ اولان قبا اچہ قبا اوتہ بقایہ کچوب کتمکله قومیبوب منع ورفع ایلیہ سن. منطہ ممنوع اولیبوب امر شریفہ مخالف اوتہ بقایہ قبا اچہ قبا الوب کیدنلرک اچہ لردن گرفت ایدوب کیمک اچہ سی اولوب وتمددار اچہ اولدوغین مفصل یازوب و اچہ لر درکیسہ ایدوب مہرلیوب سده سعادتہ کتورہ سن (درکاه عالی چاوشلردن محمد چاوشہ ویرلدی) ۲ شعبان ۹۹۱

ادرنہ قاضینہ حکم کہ حالیا استانبول ضربخانہ سندنہ اچہ قطع اولنقی ایچون استاد لازم اولغین ادرنہ ضربخانہ سندنہ اولان استادلر بوجہ استعجال سده سعادتہ کوندلرک امر ایدوب بیوردومکہ ... واردوقده اصلا وقطعا تأخیر و تراخی آمیبوب ادرنہ دہ اولان ضربخانہ استادلرینہ قاج نفر کمنہ ایسہ جملہ سن آلائی واسابلریلہ واریسہ عینی ایلہ یازوب دفتر ایدوب مہرلہ یوب اولہ کوندرہ سن بوندہ کلدو کدہ اکاکورہ یوقلوب معلوم اولہ دیو امر شریف یازلشدر (۱) فی ۱۶ ب ۹۹۶

بوامرک تأثیری دورت سنہ قدر کورولہ بیلدی . ۹۹۶ دە ، ایران سفرلری ہنکامندہ (کنجہ) سفرندن دونن عسکر استانبولہ کلدیکی زمان مسکوکات فجیع برحالہ ایدی . خلق اسکی اچہ قبا کسوب خرده اچہ قوللا نیوردی . بوسفر یوز درہم کموشدن ایکی بیک زیوف آچہ کسمکہ باشلامشردی . کموشک درہمی اون ایکی آچہ قبا صاتیلوب آلینیوردی . وقتیلہ بر غروش قرق آچہ ایدی ، شمدی سکسان آچہ قبا جیقمشدی . آلتون التمش آچہ ایدی ، شمدی یوزیکرمی آچہ قبا آلینوب ویریلیوردی . بوسیدن نرخلر فیرلادی ، ییہجک وایچہجک بہالیلاشدی . استانبولہ کچینمک امکان خارجنده ایدی . ۹۰۶ دە ، ایکنجی یازیدزمانندہ استانبولہ

اولنوب و ماگولات و ملبوسات دخی بواجلدن زیادہ جیتماغلہ فرضا ہرکس علوفہ اون اتون الورکن بش اتون المنہ باشلامقین ... » (سنہ ۹۹۶) تاریخ سلانیک ص ۲۵۲ — بوندن باشقہ استانبولہ قلب اچہ دہ یاپارلردی . « بعض محلاتدہ قلاب و سکوزن طوتیلوب آلات واس بلری ایلہ کتوریلوب حتی بعض خواتین دخی پیشہ ایدنمکین وزیرک جامندہ امامت ایدن کمنہ دخی حرججیلری اولوب و خاصہ سراجلردن برینک اوندن بولنقین جملہ سنہ امان ویرلیوب سیاست صلب اولندیلر . فی سنہ ۱۰۰۰ » تاریخ سلانیک ، ص ۳۲۰

(۱) اوز دمیر اوغلی عثمان پاشانک شرق سفرندہ ، اولا شیرواتدہ ، بالآخرہ ننجواندہ کوموش معدنی جیقندینی زمان بوراہ دہ استانبولدن وارضروم کوموش خانہ سندن اوستلر کوندلشدر .

مدھش بر قحط اولمشدی . « الی التمش درہم نانی بر عثمانیہ آلان شادمان اولوب خلق جهان بلای غلا ایلہ ناتوان قالمشیرایدی » . شمدی ، علی العادہ زماندہ آرادہ بویوک برفرق یوقدی . معیشت مسئلہ سی مدھش بر بحران تولید ایلہ مشدی . نہایت سپاہیلر دایانامادیلر . کندیلرینہ ویریلن خردہ آچہلری قبول ایتمہ دیلر ، پارالری آلدیلر ، ابوالسعود افندیکن یکنی شیخ الاسلام شیخی افندیکن حضورینہ کلدیلر . وایلك سؤاللری شواولدی :

— بومقوله آچہ بی بزله علوفہ دیویررلر . لکن اهل سوق آمازلر . ما کولات وملبوساتہ ضربی ویردوکنز آلدوغمز حلال اولورمی ؟
شیخ الاسلام هیچ تردد ایتمہدی ، در حال شو جوانی ویردی :
— حرامدر .

آرتق فضلہ سنہ لزوم یوقدی . پارانک بوزوقلنی یوزدن ہرشی ایکی مثلہ بہایہ . چیقمشدی . علوفہ ایچین اون آلتون آلینسہ ، بونک قیمتی بش آلتون دیمکدی . اورادن قالدیلر . وزیر اعظم سیاوش پاشانک قاپیسنہ کلدیلر ، ولونہ بی عیوقہ چیقاردیلر . سیاوش پاشا غلبہ لکی باشندن صاومق ایچین :

— تصحیح سکہ خصوصی بکلربکی وزیر محمد پاشایہ اصهار لامشدر . دیدی بونی قبول ایتدیلر ، عظیم برغلبہ لککہ بکلربکینک قاپوسنہ کلدیلر . ہپ بر آغیزدن باغیریورلردی :

— پادشاہمژک سکہ سی بوسورتہ کیردی . اوچیوز ییلدن بری سلاطین آل عثمان عساکر منصورہ یہ بویلہ علوفہ ویردیمی ؟ سن کلوب مقرب اولوب مملکتہ آچہ صالدریوب بدعت احداث ایتمککہ سکہ می تصحیح ایتسک کر کدر . سپاہیلر حقلیدی . بکلربکینک دوغرو سوزلری قبول ایدوب ایشی یاتیشدیرماسی لازمدی . فقط بوسیاستی تعقیب ایتمہدی ، درشت سوزلرلہ سپاہیلری کوجندیردی . نتیجہدہ شو جوابی آلدی :

— یارین دیواندہ سزککہ ارکان دولت حضورندہ سویلہ شہلم . حاضر اول . ایزتی کون قہ آلتندہ دیوان طویلامشدی . (اورتہ قاپی) دن عظیم بر جمعیت سوکون ایتدی . ایچ اولودہ طیش اولودہ کاملاً دولمشدی . دیوان ارکانی تلاشہ دوشدیلر . چاوش باشی ایلہ قہوجیلر کتخداسی قارشیلرینہ چیقدی .

غلیانلرنی یا تیشدیرمق ایسته دی . سپاهیلر دیکه میورلردی . حتی کلنلری طاشه طوتدیلر ، « آغالرینه دخی کوتک چالوب دلیندلرین بوغازلرینه ، طاقدیلر . نهایت آناطولی وروم ایلی قاضیمسکرلری ، صدرین دیشاری حیقیدیلر :

یولداشلر ، مقصود نهدر؟ پادشاهمز سزه دلخواهکنز اوزره بخشش و ترقیلرین ویرلم دیو بیوردیلر . ایشته المده خط هایونلری . ناموس دولتی اعدای دین ایچنده ییقماک . زیرا سز عسکر اسلامسز .

سپاهیلر دیکه میورلردی :

— بزه هیچ بخشش و ترقی کرکمز و آلاماز . وقتیله بی منت بخشش و ترقیلریمزی آله کلدو کز اوزره الهیلورز . بزم علوفه لریمز شرق سفرلرینه واره واره بوسورته کیردی . نتیجه مدیر دولت وزیرن المزه ویرسون . والا یو اولمز . بیلمش اولسون . البته بکلربیکی باشی المزه کیرمدکجه بودیواندن طشره چیمماز . ماحصل یرامن اولورز . پادشاه (عدل کوشکی) نده سپاهیلری دیکلیوردی . بو کوشک اورتا قاپینک صاغنده ایدی . نهایت :

— بکلربیکی قانن بکا باغشلسونلر ، بودیارده دورمسون .

دیه خبر کوندردی ، هپ برآغزندن اعتراضلر یوکسلیدی :

— اولماز ، جمله سن هلاک ایدرز .

بونکله ده قالمادیلر ، باب هایوننی قاپادیلر ، سلاح آلمق ایچین جبهه خانه یه هجوم

ایتدیلر . اوچنجی مراد حدتئلندی :

— چونکه سوزم کچمده دی ، ایچ اوغلانلری و بوستانجیلر وبالطه جیان اللرینه

صوبا آلسونلر .

دیدی . دولت ارکانی باشلرندن قورقیورلردی . متفقاً : « بوتدیر خطادر ،

ویرسون بکلربیکی باشن ، دیه قاضیمسکر بوستان زاده افندی خطیله حضوره برتذکره

یوللادیلر . جواب معلومدی : « فی الحال ویرلسون »

وزیر ایله بکلربیکی مشکل وضعیتده ایدی . قوجیلر کتخداسی یانلرینه کلیرکلز

ایلك سوزی شو اولدی :

— بیورک سزی ایچردن ایستلر . ویرک بلکزدن خنچری بکا .

قوجیلر کتخداسی خنچری آلدی . مراد ثالث ، رشوتلردن ورغایا به ظلملردن

بریکدیردیکی ، وندیکی بافونک الماسلرینه و هوائیلکلرینه تخصیص ابتدیی ثروتہ قیامادی . بیچاره وزیرینک و بکلربکینک قانہ کیردی . قپوجیلر کتخداسی بکلر بکی دیواندن دیشاری حیقاردی . بکلربیکی وزیر محمد پاشا ، صولی چنار آغاجنک دینده جلادی کورر کورمز شاشالادی :

— نیلسن خوارته ، قو .

دیمهسنه قالمادی ، آرقهسنده کی آق آطلاسک حیقارماسنه براقیلمدن کردنه برقیلیج ایندی . ایکنجی قیلیجده باشی کؤکدهسندن زورله آیرلدی . آرقهسندن دفتردار محمود افندیده کتیریلدی .

— سکز آقچه اوستنه معدنلری آقچه کسدرن سنمیسن ؟

دیه اونکده قافاسی اوچورولدی .

وقعهیی نقل ایندن و وقوعاتی بالذات کورن مؤرخ دیورکه :

« تقدیر ازلی بویله ایمش . الحکم لله . »

تقدیر ازلی واقعا بویله دکلدی ، ایکی کشینک باشیله قوجه ایمبراطورلنک دوزمهلسی قابل دکلدی . رشوت ینه باقیدی . دوزله جک شی ، سرایک اسرافاتی ، وزرانک ارتشاسی ، خلقک ظلمدن وقایه سیدی . حتی وقعهیی متعاقب وزیر اعظمه شیخ الاسلامک عزلیده کافی دکلدی . وزارتہ کچن آرناوود سنان پاشا اونلردن ده برباددی . مرتشی ایدی . ظالمدی . احتراصده بوتون وزیرلره فائقدی . مشیخته کلن بوستان زادهده ، دورینک رجالنه احتراص جهتیله تماماً اویفوندی .

دولتی اصلاح ، خلقی رفاه و سعادتہ ایصال چاره لرینی دوشونهن یوقدی . وزرانک دولت ارکانک یالکز براندیشهسی واردی : موقعلرینی محافظه ، منفعتلرینی تأمین . بونک خارچنده یاپیلان ظلملر ، سونن خانمانلر ، آجلق و ضرورتدن یایمال اولان ایالتلر ، هبسی مباحدی .

اوتجی عصرده ، یارا یوزندن بادشاهکده ، وزرانکده حیثیتی یایمال ، ظلم یوزندن ایالت خلقی پریشان اولدینی حالده ، استانبولده ، سرای اطرافه طوبلانان وزرانک ثروتی ، دبدبسی و وطنهسی معتادک فوقنده ایدی .

قانونینک دفترداری اسکندر چلینک آلتی بیک ایکی یوز عبد مملوکی واردی .

جاریہ لری بو حسابہ داخل دکلدی . ہر سنہ طربزوندن قوللری ایچین برکی طونلق بزکلیردی . بودہ کفایت ایتمز ، نقصانی بازاردن ا کمال اولنوردی .

سنان پاشا «برخودین و خود فروش ، لاف و کذا فندہ صاحب جوش و خروش ایدی . خلق کثرت مالندن کیمیایہ مالکدر دیرلر ایدی . » کندی مالندن یاپدیروب اوچنجی مرادہ ہدیہ ایتدیکی (اینجیلی کوشک) « حریر قالیچہلر و دوخته نہالیرلر وزراندوزبالینلر و جواہر و مروارید ایلہ مرصع و مجوہر طوب آویزہلر و آینهلر برلہ آراستہ » ایدی . بونکہ برابر ، وفاتندہدہ معظم برثروت براقشدی . خلق کندیسندن او قدر نفرت ایدردی کہ وفاتی مناسبتیلہ شو تاریخ سویلنمشدی :

واصل برزخ سنان پاشای خودرأی وغنید

سال عمری ظلملہ یتمشدی طقسان یاشنہ

نصب نفس ایتمشدی کسر عرضہ بہرہی کسک

قصد ایدردی بر فقیرک اتمکینہ آشنہ

قلب سختندہ یوغیدی ، هیچ ترحدن اثر

باقز ایدی کسہ نک کوزدن آقان قان یاشنہ

ہرکسہ : طوپراق باشنہ ! دیردی ، تاریخن دیدم :

نولہ اولدیسہ اول بدعہد ، طوپراق باشنہ .

بودورک رجانندن صوقوللو زادہ حسن پاشادہ ثروت و دبذبہ سیلہ مشہور اولانلردندی . بغداد بکلر بکیسی ایکن « قرق اللی بیک غروشلق کمشدن کاخی بہشت نام برسریر احداث ایدر و اوزرنندہ ینسیم خامدن اشجار و اوراق بہار و ترنج و انار مقولہ سی اثمار وضع ایدوب بروجہلہ ترتیب و ترین ایدرکہ عقول حیران قالور ، دی .

سرایہ انتساب ایدن زنکین اولوردی . اوچنجی مرادک شیخی ، شجاعک ثروتی دہ مدہشدی . « آز زماندہ متعدد باغچہلر ، مخزنلر ، قایقخانہلر ، عقار دیو میخانہلر پیدا ایتدیلرکہ ، کندیلر دخی ضبطندہ عسرت چکر اولدی . »

باشماق و ثروت صاحبی اولمق ایچین حیلہ ، خدعہ ، ریا ، ارتشا ، اک بویوک مزیتلردندی . فضیلت ، حماقتدن عبارتدی . سرایلہ وزرا ، خلقک مساعیسیلہ ثروتلر بیغور ، خلق ایالتلردہ آجلقدن اولیوردی . استانبولک ہر طرفندہ ، یہودیلر و حتی

استانبولک مسلمان خلقندن بعضیری ، قلب آچه کسرهك فرصتن استفاده یه باقورلردی .

بونکله برابر بارا یالکز استانبولده کیلمزدی . امپراطور لنگ مختلف شهر لرنده ضربخانهلر واردی . مثلا اوچنجی مراد زماننده ، استانبول ، ادرنه ، ارضروم ، اسکوب ، آماسیه ، آمد ، اینه کول ، بغداد ، بلغراد ، تبریز ، تونس ، جانجه ، جزایر ، چانچه ، حصن کیف ، حلب ، دمشق ، ساقز ، سیدره قیسی ، سر بریجه ، سرروز ، سلانیک ، طرابلس ، قونیه ، مصر ، قره طوه ، قوچاچیه ، موصل ، نوابرده ، وان کبی مهم واکتریسنک معدنی بول شهزردده ضربخانهلر واردی .

پجوی دیورکه : « بوانشاده سکه هایون بر مرتبه اختلاله مقرون اولدیکه بر آچی پی درت بولدیلر ، ونقصانی ظاهر ایکن خزینه یه آلدیلر ، ومواجهه دخی ویردیلر . بولک خلقندن و اوجاق آغارندن سویلیانلره ، نیجه ایده لم ، بکلر بیکی تحصیلدر دیدیلر . بالدفعات رکاب هایونه رقعه لر صونلدی . ونرخ واسعار سکه هایون سببیه بر مرتبه یه واردیکه خلق داد ودهشدن قالدی » (جلد ۲ ، ص ۲۲) .

سرایده واستانبولده یهودی نفوسی آلآن جاریدی . بوسفرده ، یهودی (کرا) قادین خزینه نك واردات منبعلرینی آووجی ایچنه آئشیدی . کومروک اماتی (کرا) ، خیراچا نك النده ایدی . رشوتله منصب ویرر ، دولتک سیاسی ایشلرینه بیله قاریشردی . (کرا) نك التماسیه آیاصوفیا متولیلکنی آلانلریله واردی . (کرا) متعدد یرلرده صیفه لر یاپدیرر ، کیملر ایشله تیردی . ارزاق آنترپولرینی طوتار ، تجارتله مشغول اولوردی . ثروتنک یالکز بر قسمی یکیچریلرک اوج آیلق مواجینی ویرمهک کافیدی . مجوهاتی و ثروتی حسابسزدی .

خلق آجلقدن اولورکن ، سرایده یاپیلان دوکونلر ایچین حسابسز بارالر صرف اولونوردی . اوچنجی مراد ، قیزی عایشه سلطانی ابراهیم پاشا ایله اولندیردیکی زمان ، یالکز قبودان قلیج علی پاشانک کوندردیکی دوواق وجبتک مهر فی اللی بیک آلتوندی .

سرای رجالتک سوء استعمالی اودرجهده ایدی که « حلالدر دیو حاشا احرارک اولاد ذکور واثان دخی عیدو دامادر دیوب آلوب دوزدب قوشوب فراش سلطته تریه ایلیوب ویردیلر . »

سرای بورج ایچندہ ایدی . مطبخ عامرہیہ آلمان ارزاق وسائرہ بدلی تجارہ وریلز ، اکثریسی آلاچفندن جبراً واز یکیریلردی .

اورہ برہمی عصر :

اوچنجی محمد دوری دہ ہان عین صورتلہ دوام ایتدی . بو دورک اک زنکین آدمی ، وزیراعظم سنان پاشادن سوکرا ، صدر اعظم ابراہیم پاشا ایدی . بر زمانلر مصردن الماسلی تختلر کتیرہ رک مراد ثالثہ تقدیم ایدن ابراہیم پاشا ، اکثریا والدہ سلطانی (بیک) دہ فریدون باغچہسنہ دعوت ایدر ، یالکز بر رضیافت ایچین الہی بیک آتون صرف ایلردی . والدہ صفیہ سلطان پارایہ بر درلو دویمازدی . « صدفدر خلافت » ک اک برنجی واسطہ ارتشاسی ، یہودیہ (کرا) قادیندی . سپاہیلرہ ویریلن علوفہ ہب قرقق و قزل آچہ ایدی . بوپارانک قسم اعظمی یہودی کهرانک آدملری الندن کچمشدی .

سپاہیلر بونی خبر آدیلر . یہودی کراینی اورتادن قالدیرمغہ قراروریدیلر . صدارت قائمقامی خلیل پاشا ، کهرانک صفیہسلطانہ منسوبیتنی بیلدیکی ایچین کراینی سپاہیلرک تجاوزندن قورتارمق ایستہدی . قادینی ، اوغوللریلہ برابر کندی قوناغہ کتیردی . سپاہیلر غلیان ایچندہ ایدیلر . دولت ایشلرینک یہودییلر الندہ بولوندوغنی ایستہمیورلردی . دوغرو شیخ الاسلام صنع اللہ افندی یہ کلدیلر :

— بزه ویردکری فاسد وکاسد آچہ ایلہ آلدوغمز ما کولات حلال اولورمی؟
دیہ صوردیلر . صنع اللہ افندی :

— دکدر .

— دیجہ سپاہیلر :

— یہودیہرکا قاری کومروکلری التزام ایتمشدر . بوقلب آچہ جملہ آنکدر . بز آنی قتل ایدمرز .

دیہ فتوا ایستہدیلر . شیخ الاسلام ، ذمیہنک قتلی شرعاً جائز اولمادیغنی ، شہردن سورولہسی لازم کلدیکنی سویلہدی . سپاہیلرینہ یاتیشمادیلر . ایرتسی کون قائمقام خلیل پاشایہ کلدیلر :

— البتہ کرا قاری الندہ خدمت دفتری صاتیلور . فیما بعد قومازز . میدانہ کلک کرکدر .

دپدیلر . تام او صیراده، اوزاقدن کهر، اوغوللریله برابر، دیوانخانه مردیونندن چیقارکن کوردیلر ، دایانامادیلر ، اللرنده خنچرلر اوزرلرینه هجوم ایتدیلر ، کهر ایله ایکی اوغولنی پارچالامق ایسته دیلر . کهرایی خنچرله پارچالادیلر ، آیاغنه بر ایپ طاقه رق آت میداننه قدر سوروکلهدیلر ، کتیروب میدانه آتدیلر . اوغوللرننده برینی پارچالادیلر ، آیاغنه ایپ طاقه رق اولوسنی آناسنک یاننه کتیروب براقدیلر . کوچوک اوغولونی مسلمان ایتدیلر . سپاهیلر بونکله ده قلمادیلر ، کهرانک آلتی و (آلت تائیشی) کسدیلر ، کهرایی حمایه ایدن رجالک قاپیلرینه میخلادیلر . اودون کتیردیلر ، کرایه عائد صیفیه لری کاملاً یاقدیلر .

سلطان محمد بو حادثدن متأثر اولدی :

— سیاست مقرر اولدقده دکره آتمق کرک ایدی . حرم محترمه یه انتساب واختصاصی اولان کیمسه یه بوا سلوب ایله سیاست اولنمق ناموس سلطنته کلی شین ویردی . دیدی . مع مافیه « من بعد یهودی چوقه وفاخر لباس کیمیوب قزل شاپقه کیسون والتزام آلتنه کیرمسون وسکه احوالی قدیمدن نیجه ایسه اویله اولسون » دیه امر ویریلدی . کهرانک آداملردن نشانچی ییچی پاشا عزل ایدیلدی .

« مرد اولان ملعونه نك حرم هایونه انتسابی وکمرک امامتی سببیه اول دکلو جواهر کرائمیه جمع ایلشکه حد و حصر وعد وزنه امکان ، یوقدی . مجموع ثروتی بشیویوزیوک ایدی . او سنه نك علوفه سی ایچین بو ثروت کافیدی . » غیر از جواهر قرق ایکی یرده املاکی دفتر اولتوب وسفینه لرده مال تجارت و سرمایه لری د فترلی اخذ اولندی و بعض ارزاقن فروخته سلیمانیه متولسی مصطفی افندی تعیین اولندی . فقط سپاهیلرک عصیانندن ینه سرای استفاده ایتدی . کهرانک اموال و خزائنی سرایه آیلندی . اساساً بوکجه عصیانلرک ، اجتماعی هیچ برتاثریری یوقدی . رعایا ظلمدن بیزاردی . پچوی دییورکه : « اول زمانده رعایا قفراسی باشلرین آچوب : همی غازی سلطان سلیمان ! باشکی قالدیر . سنک معمور ایتدیکنک وحمایت وصیانت ایتدیکنک قفرانک حالن کور ! دیو فریاد ایتدیکنرین دفعتله مشاهده ایتدک » .

مابعدی وار احمد رفیق